

Mitnyán Lajos

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

ORCID:0000-0001-9976-2491

A jószándék elve (The Principle of Charity) A generációk közötti megértés, mint hermeneutikai probléma

Absztrakt

A kultúratudományos tanulmány a generációk viszonyrendszerének hermeneutikai megközelítésével a 20. századi generáció-diskurzus két meghatározó gondolkodójának nézeteiből indul ki. A generációkat kulturális tapasztatokként értelmezi, és ennek során a generációk közötti viszony három alaptípusát mutatja fel. Margaret Mead kulturális antropológiai kutatásaira építve különbséget tesz poszt-, ko- és prefiguratív generációs viszonyok között. A tanulmány a kortárs generációs konfliktusok vizsgálatára koncentrálva a prefiguratív viszonyt vizsgálja meg legrészletesebben, melynek során Byung-Chul Han hiperkultúra-elmélete segítségével kulturális kontextusba helyezi a fogalmat, és megvizsgálja a Z-generáció legfőbb jellemzőit, és azokat a körülményeket, melyek a generációk közötti áthidalhatatlannak tűnő szakadékok kialakulásához vezettek. A hiperkultúra és a Z-generáció kultúratudományos elemzésével arra tesz kísérletet, hogy olyan közös alapokat és élményeket keressen, melyek a kölcsönös megértés forrásai lehetnek.

Kulcsszavak: filozófiai antropológia, kultúrafilozófia, tudásszociológia, hermenautika, mélyhermenautika, generációkutatás, generációs szakadék, hiperkultúra

Abstract

The Principle of Charity – Understanding between generations as a hermeneutic problem

The cultural science study approaches the relationship system of generations with a hermeneutic approach, starting from the views of two defining thinkers of the 20th century generation discourse. It interprets generations as cultural experiences and, in doing so, presents three basic types of relationships between generations. Building on Margaret Mead's cultural anthropological research, it distinguishes between post-, co- and prefigurative generational relationships. The study focuses on the examination of contemporary generational conflicts, examining the prefigurative relationship in the most detail, during which Byung-Chul Han's hyperculture theory places the concept in a cultural context and examines the main characteristics of Generation Z and the circumstances that led to the formation of seemingly insurmountable gaps between generations. With a cultural science analysis of hyperculture and Generation Z, it attempts to find common ground and experiences that can be sources of mutual understanding.

Keywords: philosophical anthropology, cultural philosophy, sociology of knowledges, hermeneutics, deep hermeneutics, generation research, generation gap, hyperculture

1. Módszertani bevezetés: a generációk közötti megértés alapelve

A jelen tanulmány középpontjában a generációk és a generációk közötti viszonyrendszerek kultúratudományi vizsgálata áll a generáció-fogalom körülírt fenomén minél pontosabb leírásának segítségével. Bevezetőnkben dolgozatunk célkitűzésének pontosítása és a vizsgálat módszerének bemutatása apropóján a *megértés*ről fogunk beszélni, nevezetesen a megértés fogalmának azon aspektusairól, melyek a mélyhermeneutika (*Tiefenhermeneutik*) kontextusában kötődnek hozzá. Felmerülhet persze a kérdés, mi indokolhatja azt a döntésünket, hogy a szokásos szociológiai vizsgálati utakat elhagyva, a mélyhermeneutika módszereit választjuk vizsgálatunkban. Ennek legkézenfekvőbb oka, hogy a tanulmány a generáció-vizsgálatok két olyan kutatójára támaszkodik, akik bár nem azonos motivációtól vezérelve, a hermeneutikai tradícióra támaszkodnak. A mélyhermeneutika módszertani alapját Sigmund Freud pszichoanalitikus módszere képezi, mely a kulturális jelenségek elemzésénél, és különösen a megértés társadalmi folyamatainak analízisének kerül alkalmazásra (Habermas 1968). Mít jelent hát a generációk diskurzusa esetében a megértés?

Nézetünk szerint a generációk közötti viszonyrendszerek vizsgálatánál már a kiindulópont sem teljesen problémamentes. Beszélhetünk-e egyáltalán a generációkról univerzalisztikusan, globális egészekként, vagy helyénvalóbb lenne egy kultúraspecifikus (kulturárelativisztikus) megközelítés? Margaret Mead antropológiai és Mannheim Károly kultúraszociológiai nézetei egyaránt inkább a kultúradeterminizmushoz állnak közel, hadat üzenve a genetika jelentőségét abszolutizáló evolucionizmusnak, anélkül azonban, hogy azt teljes egészében elutasítsanak (Niekisch 2006: 110–112). Épp ez a bizonytalanság teszi indokolttá a mélyhermeneutika alkalmazását, mely a freudi pszichoanalízisre és az adleri individuálpaszichológiára építve a megértés folyamata mögött megkülönböztet egy *kulturálisan kódolt*, azaz közös tudatalatti szférát, és egy *idioszinkretikus* szférát, amely az egyéni ösztönélet eredménye (Kramer 2008: 242–243). A mélyhermeneutika a generációk közötti megértés vizsgálata során a folyamatok mélyére és tehát, azaz a megértés mögött meghúzódó motivációkat figyeli meg. Egy-egy generáció ilyen értelemben kulturális tapasztalatok összessége. Egy-egy generációt tehát azzal jellemezhetünk leginkább, amit az adott generáció magáról fontosnak vél elmondani. Ez a kulturális narratívává sűrűsödött tapasztalat pedig a generáció projekciójaként jelenik majd meg. A generációk közötti viszonyt pedig éppenséggel ezek a projektálási folyamatok határozzák majd meg, hiszen minden generáció a saját kulturális tapasztalataiból indulhat csak ki, azokat vetíti rá az előtte és utána álló generációkra. Ezek pedig a dolog természetéből adódóan szintúgy a saját kulturális tapasztalataikra építve fogadják majd ezeket a projekciókat. A mélyhermeneutika módszertani jelentősége abban is áll, hogy rámutat az egyes generációk kulturális tapasztalatainak azon inkonzisztenciáira, melyek egymás megértését a legtöbb esetben rendkívül megnehezítik (Kramer 2008: 242). Mivel minden generációt saját asszociációi és irritáció vezetnek a másik generáció megértésének a folyamatában, melytől semmilyen körülmények között nem szabadulhatnak meg, a megértés kulcsa e tényezők szupervíziója kell legyen, azaz a jószándék elvének érvényesítése, ami a kulturális tapasztalatok inkonzisztenciája ellenére produktív együttműködést tehet lehetővé. Noha a jószándék elve a német hermeneutikában már a 18. században bevezetésre került (Jung 2001: 49–54) a globális hermeneutikai diskurzusból csak Donald Davidson óta vált a megértés vizsgálatának általánosan alkalmazott terminusává, mely azt a követelményt fogalmazza meg, hogy mások kijelentéseit és nézeteit a lehető legracionálisabb módon értelmezzük, és törekedjünk arra, hogy bármilyen érv esetén a lehető legjobb, legerősebb értelmezést adjuk. Azaz, módszertani elvként a principle of charity célja, hogy elkerüljük azt, hogy mások állításainak irracionális, logikai tévedéseket vagy hamisságokat tulajdonítsunk (Davidson 1990).

Mielőtt tovább lépünk a dolgozatban érvényesülő kultúraelméleti és hermeneutikai szempontrendszer bemutatására, érdemes szemügyre vennünk még egy, a generáció-fogalom jelentésmezejéhez kötődő fontos tudományelméleti dilemmát. A generáció(k) fogalma alatt értett jelenség állítólagosan evidensen belátható, azaz a percepció és az appercepció szintjén kellő transzparenciával bír mind a hétköznapi, mind a tudományok generációdiskurzusaiban. De valóban ez a helyzet? Fogalmaink csalfa magától értetődőségének leleplezésének ügyében kevés olyan megvilágító erejű fejtegetést ismerünk, mint Roland Barthes *Hétköznapi mítoszait* (Barthes 2012), ahol a *Néhány szó Poujad úrról* című fejezetben tematizálódik az a jelenség,

melynek során alapvetően kontingens, tehát távolról sem magától értetődő fogalmak a kulturális tanulás folyamatában, egyfajta magától értetődőségre, látszólagos transzparenciára, a hétköznapi diskurzusokba simuló evidenciára tesznek szert (Barthes 2012: 110–113). Az egymást váltó generációk biológiai értelemben aligha teleologikus képéhez is egyre inkább hozzátapadt egyfajta mítoszi mintázat, aminek következtében a generációváltás önmagában telosmentes jelensége valamiféle 'mitikus' teleologikus törvényszerűsége, és magától értetődőségre tett szert. A barthes-i értelemben véve tehát a generációk kontinuitása mögött hajlamosak vagyunk egyfajta célra irányultságot, kvázi tökéletesedési folyamatot feltételezni, és ezért a generációk váltakozását teleologikus struktúrával felruházni.

A generációkontinuum tradicionális, a 16. századig visszavezethető, döntően a származást, a nemzést előtérbe helyező értelmezési modelljének elemei a bennük rejlő imaginatív potenciálnak köszönhetően számos más területen is hatékonyan működtek és működnek. Az egymást követő generációk képe az öröklődés- és származástan megkérdőjelezhetetlen terminus technicusává vált, de ugyanilyen hatékonyan modellezi az idő ciklikusságát, az emberi élet kvantitatív perspektíváját, fontos szerepet játszik a pszichoanalitikus diskurzusban, a jogtudomány örökösödésjogi érveléseiben (Parnes, Wedder, Willer 2008: 10–11). A jelen dolgozat természetesen nem vállalkozik e rendkívül gazdag és szerteágazó jelentésspektrum átfogó vizsgálatára; csupán arra tesz kísérletet, hogy a generáció-probléma kultúratudományos-hermeneutikai perspektívába helyezésével, a jószándék elvét gyakorolva, rámutathasson korunk generációs viszonyrendszerének néhány lényeges összefüggésére.

2. Generáció-fenomenológia: Mannheim Károly kultúraszociológiai téziseinek fundamentális jelentőségéről

Mannheim Károly 1928-as *A generációk problémája* című kultúraszociológiai tanulmányának téziseivel kiválóan szemléltethető az a német hermeneutikai tradíció, melynek fogalmisága mindmáig meghatározó szereppel bír a különféle generációs diskurzusokban (Mannheim 2000). Mannheimhoz kötődik a generáció-fogalom azon aspektusának vizsgálata, mely túllép azon a felfogáson, mely a generációkat mint biológiai kontinuumot kb. 30 éves ciklusokra bontva értelmezi, és tovább lép a kultúra- és tudássociológiai interpretáció irányába, melynek középpontjában a szinkron módon szerveződő kortársi közösségek és társadalmi csoportosulások identitást formáló, más korcsoportokkal szembeni *elhatárolódása* áll. Mannheim tehát a generációk kontinuos biológiai reprodukcióját középpontba helyező felfogást kiegészíti a folyamatot reflektáló kulturális tanuláson alapuló szembenállás és elhatárolódás jelenségével (Parnes, Vedder, Willer 2008: 10–11). A generációk közötti elhatárolódás felmutatása Mannheim esetében azonban távolról sem jelent valamiféle kizárólagosságot a generációváltások kontinuitásának rovására. Mannheim tulajdonképpen a hermeneutikai alapigazságot fogalmazza újra, mely szerint önmagunk és a világ megértése nem választhatók el egymástól, attól a történeti-társadalmi kontextustól, melyben élünk, amelyben kulturális tapasztalatszerzésünk és tanulási folyamataink zajlanak. Mannheim, erősen heideggeriánus módon, generációs élményeknek (*Generationserlebnisse*) nevezi azokat a gyermek- és ifjúkori történéseket, bevésődéseket, melyek meghatározó jelentőséggel bírnak egész generációk öndefiníciója és önértelmezése szempontjából. Ahogy a társadalmi, kulturális változások felgyorsulnak, egy-egy kohorsz is lerövidül. Jól látható lesz majd, hogy az Y- és a Z-generáció időtartama már jóval rövidebb mint 30 év, és a digitalizáció teljes térhódítása azt valószínűsíti, hogy az Alfa-generáció még ennél is rövidebb lesz.

Mannheim kultúra- és tudássociológiai megközelítése két ismert generáció-paradigmával dolgozik: 1) a „pozitivista” paradigma; 2) a „romantikus történeti” (hermeneutikai) paradigma. Mindkettőről, mint „kérdésfeltevésről” beszél, azaz olyan reflexióknak tekinti őket a nemzedékekről szóló diskurzusban, amelyek közül egyik sem abszolutizálható a másik rovására, hanem egymást kiegészítő módon kezelendők (Mannheim 2000: 201–213). Saját generáció-értelmezésében mind a „pozitivista”, mind a „romantikus történeti” megközelítés elemei felbukkanak, miközben meg is haladja azokat.

1) A pozitívista generáció-paradigma

A „pozitívista kérdésfeltevést” filozófiatörténeti szempontból David Hume és Auguste Comte felől értelmezi, akik a jelenségek kvantifikálhatóságát, empirikus, biológiai és statisztikai analízálhatóságát és az ebből következő szigorú kauzalitást tekintették a tudományos szempontból releváns állítások előfeltételének. Ilyen elvek alapján fogadja el Comte is a kb. 30 éves periódusokat egy-egy generáció valószínűsíthető időtartamaként (Mannheim 2000: 202). A statisztikai analízisen és élettani változások megfigyelésén alapuló generáció-meghatározással a maga idején német nyelvterületen egy jóval absztraktabb elképzelés konkurált, ami az ún. történeti iskolához (*Historische Schule*) kötődött.

2) A romantikus történeti generáció-paradigma

A történeti iskola gondolkodói úgy vélték, egy-egy nemzedék lényegét nem lehet pusztán az élettani és statisztikai elvek alapján meghatározni, ugyanis az ember, mint gondolkodó lény, lényegét tekintve szellem (*Geist*), és mint ilyen nem elégedhet meg szimpla ok-okozati magyarázatokkal, hanem mintegy kötelessége az életének és világának azt interpretálva értelmet adni. A történeti iskola a világtörténelemben metafizikai rangú folyamatokat fedezett fel, de ezeknek – Hegellel elletétben – nem tulajdonítottak valamiféle teleologikus erőt, ugyanis a tudatos emberi tevékenységnél fontosabbnak tartották az embert láthatatlanul irányító belső erőket, a nemzetek kulturális tradícióit, hétköznapi szokásait, aminek következtében a generációs változásokat kontingens folyamatokként, azaz kulturálisan értelmezték. Az ember lényege alapvetően egy nagyobb egész részeként mutatkozik csak meg, mint például a család, nép, állam, egy korszak, egy nemzedék (Regenbogen, Meyer 2013: 291–292). Hegel a szubjektív szellem apológiájában figyelmen kívül hagyta az ember történetiségének hermeneutikailag kulcsfontosságú aspektusát. A történeti iskola kvalitatív módon értelmezte tehát a generáció-fogalmat, és ekként messzemenően kontingensnek tekintette azt, hiszen minden nemzedék élete elkerülhetetlenül ki van téve saját kora politikai, kulturális, tudományos változásainak, melyek hatásai csak igen korlátozott mértékben jósolhatók meg.

Ha szemügyre vesszük Mannheim koncepcióját, jól láthatóan a német tradíció történetisége dominál benne. Kultúrafilozófiai szempontból ez azt jelenti, hogy bár a hermeneutikai érvelésnek alárendelődnek a pozitívista megközelítés szempontjai, de szó sincs arról, hogy azok teljes egészében eltűnnének. Ennek megfelelően Mannheim argumentációja három központi fogalom körül strukturálódik: A) „nemzedéki elhelyezkedés”; B) „nemzedéki összefüggés”; C) „nemzedéki egység”. A három fogalom módszertani vonatkozásban nem egyenrangú, egyfajta szubordinációs logika húzódik mögöttük. A „nemzedéki elhelyezkedés” aspektusa mintegy kognitív előfeltétele a „nemzedéki összefüggésnek”, ami pedig a „nemzedéki egység” értelmezésének az előfeltétele. Namármost, ha a „nemzedéki elhelyezkedés” kifejezést pozitívista szellemen közelítenénk meg, akkor születési egyidejűségként, azaz kronológiai vonatkozásban értelmeznénk csak, ami redukcionizmusa miatt ellentmondana Mannheim történeti-hermeneutikai szemléletének (Mannheim 2000: 231). A „nemzedéki összefüggés” és „nemzedéki egység” feltétele, hogy „ugyanakkor, ugyanabban a történelmi-társadalmi térben – ugyanabban a történeti életközösségben – kell megszületni ahhoz, hogy valaki odatartozónak számítsanak, hogy ama elhelyezkedés korlátait és esélyeit tétlenül elviselhesse, vagy tevékenyen kiaknázhassa” (Mannheim 2000: uo.).

A közös történelmi-társadalmi tér előfeltétele tehát a „nemzedéki összefüggésnek”, ugyanis csak így képzelhető el, hogy ki-ki részese lehessen az adott térben élők közös sorsának és az adott korszak szellemi áramlatainak (Mannheim 2000: 232–235). A „nemzedéki összefüggés”: a közös sorsban való osztozás potenciális előfeltétele lesz annak, hogy az adott generáción belül ún. „nemzedéki egységek” formálódhassanak, melynek tagjai közt olyan kapcsolódáshálózatok alakulnak ki, melyekre jóval szorosabb, kvalitatív együttműködés és „együttrezgés” (Mannheim 2000: 235) jellemző. Ezesetben Mannheim az „együttrezgés” alatt olyan hermeneutikai egységet ért, ami az adott kor szellemi áramlatainak közös, vagy legalábbis hasonló értelmezését és megélését feltételezi. A „nemzedéki egység” tagjaitól az esetek döntő többségében viszonylag egységes reakció várható el, egy-egy szellemi jelenség kapcsán. A jelen dolgozat kérdésfeltevése épp arra a reakciódisszonanciára épül, ami mélyhermeneutika értelmezése szerint az egyes generációk között kialakuló konfliktusok magyarázatául is szolgálhat.

Mivel a jelen kutatás nagy hangsúlyt fektet a generációk (nemzedékek) önreflexivitásának aspektusára, lényeges kiemelnünk Mannheim egyik megjegyzését a „nemzedéki egységek” formálódásának tudatossága vonatkozásában. A „nemzedéki egységek” önreflexivitása kapcsán két fokozatot különböztet meg: egy *intuitív* és egy *tudatos* fázist. Az intuitív fázisban a nemzedéki egység tagjai nincsenek tudatában az összetartozásuknak, az őket egységbe állító szellemi áramlatok szerepének, a nemzedék kulturális és művészi alkotásaiban megnyilvánuló közös nemzedéki jegyeknek. A tudatos fázisban viszont „tudatosan becsülik és ápolják a nemzedéki egységet, mint olyant” (Mannheim 2000: 238–239), reflektálnak a generációt jellemző kulturális, társadalmi, politikai sajátosságokra, tudatosítják azokat a differencia specificákat, melyek elválasztják, és ezáltal kvalitatívan mássá, különlegessé teszik őket a korábbi nemzedékek vonatkozásában. Ahogy azt a módszertani bevezetésben azonban már kiemeltük, éppenséggel az az igazán lényeges kérdés, hogy az egyes generációk tudatos differenciálódása mögött, milyen tudattalan motivációk bújnak meg.

A kutatásunk kérdésfeltevése tehát a nemzedéki egység részben tudatosan, részben tudattalanul zajló formálódására vonatkozik, arra a kulturális tapasztalatra, ami a nemzedéki egységet, a 20. század eleje óta nevesíti, mondhatnánk kódolja, és a kód ismeretében olvashatóvá és értelmezhetővé teszi, azaz jelentéssel és jelentőséggel ruházza fel őket. Milyen kulturális kódok vezetnek a differenciálódáshoz, és mi a jelentősége ennek a tudatos nemzedéki, generációs differenciálódásnak?

3. A generációegység: heurisztikus metaforáktól a betűjelzéséig

A kutatásban az egyes generációegységek elnevezéseinek döntően az angolszász kategóriák érvényesülnek, ami arra enged következtetni, hogy a generációk minimum fenomenológiai szempontból globális törvényszerűeknek vanna alávetve, még akkor is, ha a generációs élmények kulturális tapasztalatként történő megragadása és főleg a nominalizációja a különböző történelmi periódusok kulturális-társadalmi diskurzusaiban rendkívül eltérő módon, eltérő eszközökkel, és főleg eltérő intenzitással zajlottak le. Mielőtt kísérletet teszünk a globalizált jelenünk hiperkulturális terében élő generációk viszonyainak leírására, módszertani okokból röviden rekapituláljuk azt az utat, amely az *elveszett generációtól az Alfa-generációig* vezetett. Ennek során jól alkalmazható Mannheim differenciálási módszertani javaslatát intuitív vs. tudatos nemzedéki egységképződés között. A kulturális tapasztalat fundamentális átalakulásának folyamata már a nemzedéki egységek elnevezéseiben is tetten érhető, amikor a kezdeti heurisztikus metaforák egy-egy betűvé egyszerűsödnek, elveszítve elidegeníthetetlen sajátosságukat a disszemináció gondolkodásra ösztönző játékosságát. A jelenség magyarázatára a 4. fejezetben teszünk kísérletet Margaret Mead amerikai kulturális antropológus kutatásaiból kiindulva. Mielőtt sorra vennénk a nemzedéki egységek neveit, meg kell jegyeznünk, hogy Strauss és Howe nyomán alkalmazott elnevezések bár messzemenően indikatívak, mégis nyilvánvaló módon számos általánosítást is tartalmaznak, melyek magyarázataiban Mannheim fogalmaival dolgozunk (Strauss, Howe 1991)!

3.1. Nemzedéki egységek

Az *elveszett generáció* az első, már elnevezéssel kódolt generációs egység, melyet az a nemzedék alkot, melynek tagjai az első világháború és a 20 évek idején váltak felnőtté. Az *elveszett generáció* elnevezés állítólag az amerikai mecénás, Gertrude Steintől származik, aki az első világháború traumáját valamilyen szempontból megtapasztaló nemzedék leírására alkalmazta. Irodalmi példaként a Musil által a *Törless iskolaéveiben* bemutatott világ lelkiileg és testileg megnyomorított generációja szolgálhat.

A *legnagyobb generáció* a második világháborúban harcoló nemzedéket jelöli, akik 1901 és 1927 között születtek átéltek a háború és a Holocaust borzalmait, majd döntő részt vállaltak hazájuk újjáépítésében is. Az elnevezés az amerikai újságíró, Tom Brokaw nyomán vált a háborús nemzedéket jelölő kódszóvá.

A *csendes generációhoz* tartozó emberek nem harcoltak a háborúban, hanem közvetlenül a háború utáni igen komplikált politikai-gazdasági viszonyok között nőttek fel. E generáció tagjai kb. 1928 és 1945 között születtek.

A *babyboom*erek generációjába az 1946 és 1964 közötti született nemzedéket szokás sorolni. A második világháborút követő babyboom idején kiugró születési statisztikákkal találkozunk, aminek következtében a babyboomerek demográfiai szempontból igen nagy létszámú nemzedékké váltak. E generáció státusza a nemzedéki egységképződés tekintetében paradigmaticus jelentőségű, ugyanis az ő esetükben mutatkozott meg először a maga teljességében az a Mannheim által *tudatos nemzedéki önreflexió*ként leírt jelenség, amikor egy nemzedék a megelőző generációkkal szemben, sőt azok ellenében próbálja pozicionálni magát. Ebben az értelemben a boomerek generációján igazolódik be elsőként a legranzsparenssebben az mélyhermeneutikai tézis, mely szerint a megértés mögött jelentős mértékben az asszociatív és irritált kulturális tapasztalatok húzódnak, melyek megfigyelése vezethet el a generációs viszonyrendszerek megértéséhez. Az irritáción alapuló önértelmezés a 60-as évek generációja vonatkozásában talán azon mérhető le leginkább, hogy az őt megelőzővel összevetve, mind kulturális, mind politikai értelemben véve hangos generációnak számított: az USA Vietnámban folytatott háborúja időszakában megerősödtek az értelmetlen öldöklést eredményező háborús gépezet leállítását követelő béketüntetések, az addig mindenekelőtt opportunizmusra kondicionált fiatalok hippies és beatmozgalmakat indítottak, Nyugat-Európán diákelkelések söpörtek végig, melyek az ott élő generációk életét és gondolkodását pregnánsan befolyásolni képes ellenkultúrát teremtettek, és maradandó hatást gyakoroltak a következő generációk ön- és világértelmezésére.

Az *X-generáció* tagjai 1965 és 1985 között születtek, így a 1990-években jártak egyetemre. Meg kell jegyeznünk, hogy az X-generáció kifejezésnek van egy a manheimi értelemben vett generációdiskurzuson túli használata is, ami leginkább egyfajta szubkulturális vagy ellenkulturális viselkedésmintázatot jelent, ami a jelen vizsgálattal csak marginálisan találkozhat. A 80-as és 90-es évek a ma perspektívájából nézve a lendületes fejlődés és optimista építkezés időszaka volt világszerte. A hidegháború véget ért, a vasfüggöny leomlott. A korszak egyik ikonikus világlágere mindennél többet elmond erről a periódusról: Bobby McFerrin: *Don't worry, be happy!* Németországban a mai ötvenes generáció érthető módon kvázi-aranykorként beszél erről az időszakról. A generációk közötti viszony jóval kiegyensúlyozottabb volt, akár mint a babyboomer-generáció periódusában, akár mint az X-generációt követő nemzedék idején.

Az *Y-generáció* tagjaként azokat szokás definiálni, akik 1981 és 1996 között születtek, és az ezredforduló után nem sokkal végezték el iskoláikat. A X-generáció optimizmusa egyre inkább a múlt részévé vált, a 80-as és 90-es évek optimista konjunktúradominanciája a 2008-as világszintű pénzügyi válsággal véget is ért. Talán az Y-generáció idősebb tagjaira még érvényesnek tekinthető a „Don't worry, be happy!” optimizmusa, de a fiatalabbakra már aligha. Az ő valóságviszonyukat sokkal inkább a *Prodigy Jilted Generation* című albumával érzékeltethetnénk.

Ezzel pedig el is érkeztünk a napjainkhoz, amikor a *Z-generáció* tagjai teszik le épp az érettségi vizsgáikat, kerülnek be és végzik el az egyetemeket. Míg a X- és Y-generáció esetében roppant nehéz az adott nemzedék tudatos önreflexiójáról, hely- és útkereséséről beszélni, az Z-generáció esetében az a furcsa helyzet állt elő, hogy náluk a nemzedéki önreflexió mintegy ex-negativo jelentkezik, ami leginkább egy ad absurdum szintig fokozódott szkeptikus iróniában jut kifejezésre, ami bár nem definiálható világosan, de leginkább menekülésnek, egérútkeresésnek tűnik. A 2019-es Covid-világjárvány, az online tér és digitális létmód már-már szurreális térnyerése a valós létformával szemben, az ellenőrizhetetlen információáradat, a politikai és gazdasági válságok, az áttekinthetetlen háborús viszonyok mind azt erősíthetik, hogy felesleges okozati összefüggésekben gondolkodni, az ember átláthatatlan erőviszonyoknak van kiszolgáltatva. A Z-generáció nemzedéki egységként ezért a korrump közélet szürkületi zónájával és a virtuális tér megbízhatóságával szembeni egyre erősödő szkeptikus bizalmatlanság mutatható fel.

3.2 Generációs egységek a globális kor hiperkulturális terében

Az 3.1 pontban felvázolt generációs egységek jellemzése természetesen sematikus, és szükség-szerűen általánosító, hiszen a generációs élmények és az abból fakadó kulturális tapasztalatok nem csupán történeti szempontból térnek el egymástól, hanem messzemenően függvényei egy-egy társadalom politikai struktúrájának, és e struktúra által determinált és olykor diktált kulturális diskurzusoknak.

Talán első látásra nem tűnik szignifikánsnak az a különbség, amely az egyes nemzedéki egységek nominalizációjában nyilvánul meg, nevezetesen az a tény, hogy egészen az X-generációig egy-egy heurisztikus metaforával jelölték az egyes nemzedékeket, míg ezt követően, kb. 1981 után, már egy betűjelzés is elegendőnek bizonyult. Hermeneutikai szempontból azonban ez lényeges változás. Az elveszett generáció, a nagy generáció, a csendes generáció, vagy a boomerek generációja rendelkezni látszanak olyan sajátosságokkal, amelyek összekötik a tagjait, és igazi nemzedéki egységként képesek láttatni őket. Ráadásul ezeket a sajátosságokat, mint őket kitüntető differencia specificát néven is lehet nevezni, nominalizálhatók, aminek következtében ezek a nemzedékek szemantikai súlyt: jelentést és jelentőséget kapnak. A tény, hogy az X-, Y-, és Z-generációk már csak egy-egy betűvel kódoltak, szemben a nominalizált generációkkal, akarva-akaratlanul értékelést is magában foglal, azaz az utóbbi három generációnak nincs olyan szemantizálható differencia specificája, mint az őket megelőző négynek. Ha valamit nem tudunk szemantizálni, azaz nem tudjuk jelentést hordozó névvel ellátni, abból szükségszerűen hiányzik valami, ami tartalmat, egyfajta tenziót adhatna neki. Azonban, ha ez hiányzik is, akkor is összeköti őket valami, már csak a korosztályi összetartozás miatt is. Pedig a 80-as és 90-es években szocializálódott nemzedék életéből sem hiányoznak történelmi léptékű események, jóllehet a vasfüggöny leomlása és a kelet európai rendszerváltozások az esetek döntő többségében békésen zajlottak le. Mégsem nevezték el ezt a generációt pl. a posztvasfüggöny-generációnak vagy preinternet-generációnak. De miért nem? Ahogy azt Mannheim argumentációja megmutatta három eleme van egy-egy nemzedéki kapcsolódásnak, melyek közül a közös sorsban való osztozás az előfeltétele annak, hogy az egy generáción belül ún. „nemzedéki egységek” formálódhassanak, melyekre az összetartozás tudatossága, és a szorosabb együttműködés, Mannheim kifejezését alkalmazva „együttlézés” jellemző. Az ezredforduló előtti generáció nem, vagy csak elenyésző ideig volt képes az együttlézésre, a közös rezonálásra. A helyzet az Y- és a jelenlegi Z-generáció esetében sem sokkal jobb, de mégis óriási esély kínálkozik az együttműködésre. Ne feledkezzünk meg arról, hogy Mannheim 1928-ban, sok-sok évtizeddel a globális kor digitalizációra épülő világától, még a nemzedéki egységképződés elengedhetetlen feltételének tekintette a nemzedékek földrajzi értelemben vett közeli elhelyezkedését. Természetesen nem is sejtette, hogy az ezredfordulóra a földrajzi értelemben vett távolságok tökéletesen áthidalhatóvá válnak, és az információk másodpercek alatt juthatnak majd el bárkihez a megfelelő technikai eszköz birtokában. A virtuális közelség természetesen messze nem jelent még sorsközösséget és azt a bizonyos együttlélést, de mégiscsak közelebb hozza egymáshoz a korcsoportokat, és a korábban elképzelhetetlen módon és mértékben járul hozzá kulturális tapasztalatok cseréjéhez, nemzeti sajátosságok megismeréséhez és megismertetéséhez. De ahogy azt mondani szokás, akinek nagyon sok barátja van, annak valójában egy sincs. Pedig a globalizáció logikájából az kellene következzen, hogy a digitalizáció a Z-generáció tagjait kvázi digitális közösséggé kovácsolja, mely hasonlóan rezonál a globális problémákra, kvázi-nemzedéki egységként fellépve. Amellett, hogy ez az elképzelés nézetünk szerint némileg illuzórikus, egyidejűleg nagyon nagy lehetőség is. A jelen összefüggésben ugyanis a generációk között olyan kommunikáció lehetőségét teremti meg, amire korábban nem volt példa, ami a generációk kölcsönös megértése mögötti irritációkból tanulva a generation gap-et a lehető legalkotóbb módon haladhatná meg. Hogy ez megtörténik-e egyáltalán, és melyik országban hogyan, nagyon sok mindentől függ. Egy nép kulturális és társadalmi hagyományai minden esetben meghatározzák, hogy az ott élő nemzedékek milyen viszonyt képesek egymással kialakítani, ami pedig meghatározó módon járul hozzá a jövő fejlődési irányának kialakulásához.

4. A generáció mint kulturális tapasztalat

Negyvenkét évvel Mannheim Károly kultúra- és tudásszociológiai elmélete után, 1970-ben jelentette meg Margaret Mead legendás *Man and Nature* című előadássorozatának könyvváltozatát *Culture and Commitment* (Mead 1970) címen¹, melyben a szerző kulturális antropológiai perspektívából elemezve fogalmazta meg tézisént a generációkról mint kulturális és társadalmi

¹ A jelen tanulmány elkészítéséhez az első ízben 1973-ban megjelent német fordítást használtuk: *Der Konflikt der Generationen*. Jugend ohne Vorbild. Ford.: Thomas M. Höpfner. A könyvnek még nem készült magyar nyelvű fordítása.

formákról. A kulturális tanulás és a kulturális tapasztalat folyamatait elemezve három típusú generációmodellt különböztet meg: 1) posztfiguratív, 2) kofiguratív, és 3) prefiguratív generációmodellt. Az elmélete szerint egy adott kor társadalmának nemzedéki viszonyairól érvényes állításokat tehetünk az ott honos kulturális tanulás és kulturális tapasztalat leírása segítségével. Mead értelmezésében a 20. század második felében, sőt inkább a végéhez közeledve, az általa technológia korának nevezett periódusban olyan irányú mozgások indultak el, melyek az öröklött kulturális és társadalmi alakzatok felbomlásához vezettek (Mead 1973: 9–11). A szülők, a nagyszülők, a család elveszítették példakép- és kultúrahordozó szerepüket. Az élet zárt láncolatában egyre-másra törésvonalak jelentkeztek. A meghaladott kulturális minták és hordozóik nem számítanak már érték-hordozó instanciáknak. Sőt lassan a kortárs közösségek szerepe is csökkenni kezdett. Noha Mead legfeljebb sejtethetett valamit a digitalizált világ ontológiájáról és a mára kiteljesedett hiperkulturális térről, mellbevágó az az éleslátás, ahogyan előre jelzi, hogy a technológiai korban már nem, vagy egészen másként lesz érvényes a generációváltozás oly sokat használt klasszikus fogalma.

4.1 A posztfiguratív generációk (az elveszett generációtól a csendes generációig)

A posztfiguratív társadalmakban a kulturális tanulás olyan korán, annyira artikulálatlanul, és olyan bizonyosságként zajlik le, hogy a különféle kulturális gyakorlatok, normák és hitek egyik generációról a másikra történő átadása megkérdőjelezhetetlen, és természetesen folyamatnak tekinthető. Ebből adódóan kizárható a disszonancia bármely formája az egyes generációegységek között. Az *idősebb generáció* életvezetése, kultúrája, szokásai példaként szolgálnak, vagy legalábbis példaként vannak *beállítva* a fiatal generációk számára. A fiataloknak nem kell új szokásokat kitalálniuk, csupán folytatniuk kell az ősök által elkezdettet. Az így működő társadalmakban a tradíció abszolút elsőbbséget élvez, minden innovációval és társadalmi kulturális mozgással szemben (Mead 1973: 31–39). A saját kultúrára vonatkozó kritikai reflexió csaknem lehetetlen. Valamiféle kataklizma vagy trauma szükségeltetik ahhoz, hogy ezen a téren változás történjék. Egy kultúra kontinuitását minimum három generáció állandó fizikai jelenléte már biztosíthatja.

A posztfiguratív társadalmak nagyon sokfélék, de minden esetben a múltat tükrözik, azaz egyfajta ismétlés-karakterük van. Az abszolút kötődésnek tovább kell adódnia, ugyanis az lesz a kontinuitás biztosításának az alapfeltétele. Az így működő társadalmakban még a másmsílyenség kontrasztja is olyan tanulásélményt jelent, ami éppenséggel a változatlan csoportidentitás fontossága iránti érzéket erősíti meg. Ennek következtében a másmsílyen fenyegetőnek, ijesztőnek tűnik.

4.2 A kofiguratív generációk (a babyboomerektől az X-generációig)

A kofiguratív kultúrákban a társadalom tagjai viselkedésmintáikat a *kortársaik* példája alapján alakítják ki. Mead hangsúlyozza azonban, hogy a kultúráközvetítés és kulturális tanulás sosem valósulhat meg tisztán kofiguratív módon. A kofiguráció megvalósulása így vagy úgy, de csak az idősebb generáció bejegyzésével zajlik. A kofiguratív kultúra kezdetei mindig a posztfiguratív kultúrában lezajló törésekhez kötődnek. Ezek lehetnek nagyobb kataklizmák, olyan politikai változások, melyek miatt az addigi idősebb vezetőréteg diszkvalifikálódott, hiteltelenné vált, vagy a nagy sebességgel lezajló technológia fejlődés következményeként az idősebb generáció már nem képes helyt állni az új helyzetben.

A kofigurativitásra való készség vagy hajlandóság pozitív esetben, ha nem túl nagy a változás és törés a kulturális tapasztalatban, azt eredményezheti, hogy társadalom flexibilitása nem csökken, sőt növekedhet is a toleranciaszint. Ebben az esetben a generációk közötti viszony megmaradhat a kölcsönös tisztelet, a generációk közötti organikus fejlődő és változó szereposztás szintjén. (Mead 1973: 61–66) Azaz nem fenyeget annak a veszélye, hogy az egyes nemzedékek között szakadék táruljon fel. Mead szerint amennyiben a társadalmon belüli változás viszonylag lassan zajlik le, nem kell szakadék létrejöttétől tartani. A fiatal generációkhoz kötődő innovációk ebben az esetben nem arra irányulnak, hogy mintegy az idősebb generáció értékrendjét az általuk innovatívnak és haladónak tartottba abszorbeálják, hanem valamiféle kooperatív együttműködés alakul ki közöttük. Ilyen esetekben az idősebb korosztály mintegy divatként letudva az fiatalok innovációt, egyszerűen nem törődnek vele, nem támadják azt. Egyébként az innováció divatként való általánosító leértékelése mögött, szinte minden esetben

az idősebb generáció önvédelmi mechanizmusa nyilvánul meg: ha divatról van szó, akkor tulajdonképpen nincs szó komolyabb változásról. Ebben a helyzetben az idősebb generáció érthető módon a saját nézeteiből indul ki, azokat védelmezi, ami pedig egyszerű csoportpszichológiai okoknál fogva azt eredményezi, hogy a fiatalok közötti kötelékek egyre inkább megszilárdulnak, és egymástól tanulva, egymást orientációs pontként véve próbálnak meg boldogulni a külvilág új körülményei között (Mead 1973: 67).

4.3 A prefiguratív generációk (X-, Y-, Z-generáció és ...)

A világ egy ideje egyik krízisből a másikba zuhan, a tradicionális értékrend, ha nem is semmisült meg, határozottan megingott. Vannak, akik mindezért a változások mindent maguk alá gyűrő tempóját hibáztatják, sokan a technológia emberek felett aratott totális diadalában vélik felfedezni az okokat. Mead generáció-analízise szerint, a krízis mögött fundamentális konfliktus húzódik *azok* között, akik a jelenünkben csupán csak a kofiguratív kultúra felerősödését látják, melynek során a szülők generációját felváltva már a kortárs közösségek szolgálnak meghatározó viselkedésmintaként, azaz minden megy a maga útján, és *azok* között, akik szerint egy teljesen új fejlődési fázisba léptünk, ami messze nem írható le a múlt folytatásaként. Nézetünk szerint a generációk elnevezésének deszemantizációja, betűvel történő kódolása éppen arra a tanácstalanságra utal, ami e fejlődési fázis ismeretlenségéből, kifutásának bizonytalanságából következik. A generációváltások az X-generáció fiatalabb nemzedékét követően oly mértékben gyorsultak fel, hogy az egyes generációk tudományos leírása a kellő időbeli távolság és rálátás hiányában némileg a kutatói hübrisz határát súrolja már. Ettől függetlenül elkerülhetetlen, hogy a szemünk előtt zajló eseményekre reagáljon a tudomány, és megpróbálja értelmezni az Y- és Z-generációt meghatározó prefiguratív kulturális tapasztalatot. A jelen vizsgálat keretében erre teszünk kísérletet a prefiguratív generáció kulturális tapasztalatának analízise során. A prefiguratív kulturális tapasztalatot A) az ún. hiperkultúra jelenségének ill. B) az attól elválaszthatatlan digitalizáció problémakörének perspektívájából vesszük szemügyre.

A) A hiperkultúra

A 'hiperkultúra' elnevezés nem véletlenül emlékeztet Ted Nelson mára klasszikussá vált hipertext-fogalmára (Nelson 1987: 30). Byung-Chul Han a hiperkultúra-konceptiójának kidolgozásánál Nelson nézeteiből indult ki (Han 2005: 15–18). Az internet felületén megjelenített szövegek olyan hivatkozásokat (linkeket) tartalmaznak, melyek más szövegre utalnak, s amelyekhez az olvasó azonnal, egy kattintással hozzá is férhet. A hipertextuális dokumentumok között hipervivatkozások teremtenek tehát kapcsolatot, amelyek villámgyorsan aktiválhatók. Han tézise szerint a 21. század első évtizedeinek kultúrája a hipertext módján strukturálódik, azaz minden mindennel összekapcsolódik, a hálózatban semmi sem létezhet izoláltan, hiszen a linkek, kvázi csomópontokként működve mindent mindennel összekapcsolnak. A hiperkultúra az internet hálózatszerű hipervivatkozásaihoz hasonlatosan a) nem lineárisan, b) nem hierarchikusan strukturálódik, c) az egyén döntései érvényesülnek benne, d) mentes bármiféle kényszertől. A napjaink kulturális és társadalmi valóságát döntő módon meghatározó és irányító hiperkultúra sajátosságait vizsgálva, érdemes Vilém Flusser nyomán összevetni napjaink prefiguratív kultúráját a kb. 1960-as évek elejéig domináns posztfiguratív kultúrával, ahol a nemzedékek kontinuitása még a maga linearitásából adódóan jól áttekinthető rendet eredményezett, ahol az élet a hagyományoknak és a generációs hierarchiának köszönhetően jól kiszámítható mederben folyt (Flusser 2001/2002: 126 – 130). Ezzel a lineáris, és rendezett világgal áll szemben napjaink hiperkulturális tere, amelyből jól láthatóan hiányzik a stabil haladási irány, ahol a hipertexthez hasonlóan számtalan elágazási pont és ezáltal potenciális haladási irány lehetséges, ami érthető módon nem könnyíti meg generációk útkeresését, ön- és világmegértését.

A hiperkultúra elágazási pontjai választási lehetőségek sokaságát kínálják, ami magában hordozza annak a lehetőségét is, hogy a prefiguratív korszak tagjai ad absurdum a posztfiguratív kultúra tradíciókra épülő gyakorlatából is átvehetnek elemeket. Han azonban felhívja a figyelmet arra is, hogy az ilyen típusú tradícióátvitel már eltér a posztfiguratíván strukturálódó korszakoktól, ugyanis a tradíciók már a hiperkultúra módusában kerülnek átvételre, azaz nem historizálva (*ent-historisiert*). Ha ez nem így lenne, a tradícióátvitel csak élettelen skanzenkultúrát teremtene, ami nem szolgálná az identitás megerősítését, még akkor sem, ha ezt

politikai jelszavakkal megpróbálnák alátámasztani. A hiperkulturális *identitás* az Y- és Z-generációk egyik meghatározó differentia specificája a korábbi nemzedéki egységek vonatkozásában. A hiperkulturális identitás sok szempontból emlékeztet a hibridkultúrákra jellemző identitásra (Bhabha 1994: 4; Han 2005: 26–27). Jellemzői a nyitottság, a diszkontinuitás, a választási lehetőségek bősége, a kérdezés jogának tisztelete, a kíváncsiság. Az észak-amerikai és nyugat-európai hibridkultúrákban kiválóan megfigyelhető a tradíciók és társadalmi diskurzusok keveredése. Természetesen kérdéses, hogy a kulturális identitás pontosan mit is jelent. Világszerte látunk próbálkozásokat, melyek a nemzeti kultúra 'tisztaságát' és 'eredetiségét' igyekeznek zömmel politikai eszközökkel elérni. Nézetünk szerint, ha egy kultúra 'tisztá' lehetne, akkor az azt jelentené, hogy az adott kultúra nem tudna változni, nem kerülne kapcsolatba más kultúrákkal, nem lenne képes dialógust folytatni azokkal. Ebben a kérdésben Han azt hangsúlyozza, hogy egy másik kultúrával történő találkozás azért elengedhetetlen a kulturális identitás számára, mert életben tartja azt, hiszen minden egyes találkozás a másikkal segít abban, hogy egy kulturális közösség újra definiálhassa önmagát, reflektálhasson saját állapotra, ha kell kritikusan, ha kell megerősítő módon (Han 2005: 25–32). A hiperkultúra hibrid jellege a lényegi nyitottsága miatt szubverzíven hat politikai hatalomra, hiszen itt nem két szembenálló kultúra párharca zajlik, amelyben élet-halál kérdése a hatalomnak megfelelő kulturális irány mellett elköteleződni, hanem a digitális térnek köszönhetően sok-sok kultúra van jelen, melyek közül valamennyien, de Y- és Z-generáció tagjai már bizonyosan és nagy örömmel kedvükre válogatnak. Összegezve úgy is fogalmazhatnánk, hogy a posztfiguratív dominanciájú korszakokban a kontinuitás és a hierarchia rendjének szempontjai elsődlegesek, ezért ott az emberek a kulturális gyakorlatok terén a *vagy-vagy* szemléletet követik, ezzel szemben a prefiguratív viszonyok hiperkulturális terében az *is-is* elvét vallják.

B) A digitális világ

A hiperkultúra szabadsága és fejlődésének dinamizmusa természetesen nem valósulhatott volna meg a digitalizáció forradalma nélkül. A globális kor digitalizált információáramlásnak köszönhetően a Földünk olyan közösséggé vált, ahol a bolygó egyik pontján lezajlott eseményről percek alatt értesülhetnek a bolygó másik felén élő emberek; azaz az *emberiség, mint közösség* fogalma jóval realiztikusabbá vált, mint ez akárcsak a 70-es években elképzelhető volt. Nem is beszélve arról a világtörténelmi jelentőségű, és társadalomtudományi szempontból is egyedülálló kísérletről, amit az Európai Unió léte és működése jelent: az európai emberek politikai közösségként is megpróbálnak több-kevesebb sikerrel együttműködni.

A posztfiguratív kultúra eltűnésének az a furcsa következménye lett, hogy jövő már nem a múlt folytatásaként jelenik meg, hiszen, ami a kontinuitást biztosította, megszűnt vagy értékét veszítette. Ami pedig tovább bonyolítja a helyzetet, az az, hogy nem vagyunk felkészülve az előttünk álló jövőre. Annyit tudunk persze, hogy az már nem olyan lesz, mint szüleink korában volt, de a változás sebessége miatt igazából csak halvány elképzeléseink lehetnek arról, hogy mi vár ránk. A poszthumanista filozófia minimum nyugtalanító jóslatai a szemünk láttára valósulnak meg. Átléptük azt a pontot, ahonnan még lenne visszaút. Lassan már az X-generáció idősebb nemzedéke is úgy érezheti, hogy olyan viszonyoknak van kiszolgáltatva, amivel egyre kevésbé tud mit kezdeni, és meg kell próbálnia az új körülmények közt az addig elsajátított készségeivel és tudásával boldogulni.

Ma az Y- és a Z-generáció, és természetesen az Alfa-generáció tagjai vannak igazán otthon az új, diszkontinuussá vált világban. Míg a korábbi generációk idején a szülők és gyermekeik egyazon kulturális térhez kötődtek, a szülői generáció pozícióját megerősíthette az a tény, hogy e tér viszonylatában már bőségesen rendelkezett olyan kulturális tudással és tapasztalattal, amivel a fiatalok még nem. Mára a helyzet merőben más, azt is mondhatnánk: megfordult. Nem csak arról van itt szó, hogy a szülői generáció nem példakép többé, hanem leginkább arról, hogy a változások felgyorsult tempója miatt a szülői, és sok esetben tanári generáció nem rendelkezik azokkal a szakkal, melyek ahhoz szükségeltetnek, hogy a kortárs hiperkultúra digitális valóságban otthonosan mozogjon. Csak az elmúlt néhány évben, olyan fogalmak tucatjait kell a hétköznapi kommunikációban is értő módon alkalmazni, amelyekkel fiatal generációk már együtt nőttek fel, és magától értetődő természetességgel alkalmaznak is a hétköznapiakban. Pl.: political correctness, LMBTQ, gender, AI, ChatGPT stb.

El kell fogadnunk, hogy az ABC egy-egy betűjével kódolt generációk számára a jelenkor létezik igazán, a múlthoz fűződő viszonyuk pedig Nietzsche kifejezésével élve egyre inkább antikváriussá válik: nem elevenebbé (Nietzsche 2004: 102–106). Épp ezért bizonyul társadalmi szinten működésképtelennek, ha 2023-ban az identitásteremtést a monokultúra erőltetésével, és ezzel szoros összefüggésben, a kulturális kötődést a dicső múlt fetiszizálásával próbálják elérni. A hiperkultúra a kultúrák, a különféle élet- és gondolkodásmódok, szokások rivalizálására épül, és mint ilyen a kultúra kínálta lehetőségek közötti szabad választás határozza meg. A gondolkodni képes és hajlandó szubjektum nem kerülheti meg, hogy fel ne tegye magának a kérdést, milyen élet- és gondolkodásmód lenne az, aminek szívesen szentelné életét, mely mentén élete kiteljesedhetne. A szabad társadalmakban a globális, digitalizált világ lakójára hárul tehát az a felelősség, hogy kezdjen valamit életével, hogy megtalálja azt az irányt, amit érdemes lenne követnie, ha nem is egy életen át, de legalábbis hosszabb idő keresztül.

5. Összegzés és lezáró kultúrafilozófiai elmélkedés a 'generation gap' fogalma kapcsán

A generáció-diskurzus Margaret Mead nevéhez kötődő kulturális antropológiai irányzata a kulturális tanulást, a kulturális tapasztalatot, és a kulturális praktikák vizsgálatát alapul véve a generációváltás három formáját különbözteti meg. Mindhárom esetben a kulturális gyakorlatok, normák és hitek átadásának analizésére kerül sor, melynek eredményeképp posztfiguratív, kofiguratív és prefiguratív kultúráról beszélhetünk. A posztfiguratív kultúrákat a szigorúan normatív elvek alapján működő, kontinuos rendben zajló kulturális tapasztalatátadás strukturalja, ahol a kulturális identitás a korábbi generációk kulturális jellemzőinek passzív leképezésén alapszik. A kofiguratív kultúrák a dialógusra épülnek, egyfajta kölcsönös tanulási igény és készség jellemzi a generációkat. Napjaink hiperkulturális valósága prefiguratív generációs viszonyokat eredményezett. A prefiguratív viszonyok között a kulturális identitás dinamikus, nyitott, nem egyoldalú, azaz a generáció tagjainak újra és újra át kell gondolniuk azt, reflektálniuk kell rá, ha szükséges, változtatniuk is kell rajta, és mindenekelőtt a „*principle of charity*” elvét követve megértésre és megértetésre kell törekedniük. Hogy a prefiguratív generációs kultúra megítélése mennyire nem egyértelmű, érdemes szemügyre vennünk a *generation gap* sokat hangoztatott fogalmát. Ironikusan fogalmazva azt mondhatnánk, hogy a prefiguratív nemzedékek azért nem rendelkeznek szemantizált elnevezéssel, mert valamennyi e generációs szakadék áldozata lett.

A prefiguratív generációk a hiperkultúra terében jelentek meg, és ebből következően elválaszthatatlanok az életünket meghatározó médiumközpontúságától és az ezzel szorosan összefüggő digitalizáció folyamataitól. A posztfiguratív generációs kultúra egykor messzemenően elfogadott, tradicionális valóságmodelljei, érték- és normaviszonyai nem csak megváltoztak napjainkra, de határozottan erodálódtak is. Az uralkodó valóságkonceptiók az információs technikai fejlődés, és az ezzel összefüggő filozófiai és ideológiai mozgások mentén kvalitatíve alakultak át, melynek során nyilvánvalóvá váltak a posztfiguratív generációs kultúra normáinak ideológiai indoktrinációi, azaz *relatív* karakterük. A mélyhermeneutika a generációkat elválasztó igazi szakadékot az egyes generációk eltérő realitásértelmezésben látja, ami mindenekelőtt abban mutatható ki, hogy a prefiguratív generációk a hiperkulturális tér realitását már olyan összefüggéshálózatként kezelik és élik meg, melynek nincs *egyetlen abszolút* helyesként tételezhető megítélése sem, hanem az egyén összefüggéshálózaton belül elfoglalt helyzetétől függ. Ezért a hiperkultúra korában obskúrrussá, avittá válik minden olyan próbálkozás, mely valamilyen szempontból abszolutizálni próbálna egy-egy világszeméletet, politikát vagy életmódot. Az olyan típusú hierarchiák, hatalmi viszonyok és társadalmi rendszerek pedig, melyek nem önértéken, hanem kizárólag a tradícióra hivatkozva, az állítólagos történelmi kontinuitás fetiszizálása árán képesek önmagukat legitimálni, idővel egyre nagyobb mértékben veszítik el hitelüket, és a hiperkultúra belső logikájából adódóan a generációk között tátongó szakadék mélyére hullanak majd.

Irodalom

- Barthes, R. (2012). *Mythen des Alltags*. Ford. Brühmann, H. Suhrkamp.
Davidson, D. (1990). *Wahrheit und Interpretation*. Ford.: Schulte, J., Suhrkamp.

- Flusser, W. (2002). *Die Zeit bedenken*. In: Lab. Jahrbuch für Künste und Apparate. 126–130.
- Habermas, J. (1968). *Erkenntnis und Interesse*. Suhrkamp.
- Han, B-Ch. (2005). *Hyperkulturalität. Kultur und Globalisierung*. Merve Verlag.
- Jung, M. (2001). *Hermeneutik zur Einführung*. Junius.
- Kramer, J. (2008). Kulturpsychologie und Psychoanalyse als Kulturtheorie. In: Nünning, A., Nünning, V. (szerk.): *Einführung in die Kulturwissenschaft*. J.B. Metzler, 225–247.
- Mannheim, K (2000). A nemzedékek problémája. In: uő.: *Tudásszociológiai tanulmányok*. Ford.: Bendl, J., Osiris könyvtár, 201–254.
- Mead, M. (1973). *Der Konflikt der Generationen. Jugend ohne Vorbild*. Ford.: Höpfer, T.M. Walter-Verlag.
- Nelson, T. H. (1987). *Dream Machines*. Redmond, 30–31.
- Nietzsche, F. (2004). A történelem hasznáról és káráról. In: uő.: *Korszerűtlen elmélkedések*. Ford.: Tatár, Gy., Atlantisz.
- Niekisch, S. (2006). Margaret Mead. Auf der Suche nach dem Paradies. In: Hofmann, Korta, Niekisch (szerk.): *Culture Club II. Klassiker der Kulturtheorie*. Suhrkamp, 110–124.
- Parnes, O., Vedder, U., Willer, S. (2008). *Das Konzept der Generationen. Eine Wissenschafts- und Kulturgeschichte*. Suhrkamp.
- Regenbogen, A., Meyer, U. (szerk. 2013). *Wörterbuch der philosophischen Begriffe*. Meiner.
- Strauss, W., Howe, N. (1991). *Generations: The History of America's Future*. Harper.